

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Novice izhajajo v Ljubljani vsak teden dvakrat, namreč v sredo in saboto.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., scer 3 fl., za pol leta 2 fl. po pošti, scer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XI.

V saboto 5. marca 1853.

List 19.

Deželni poglavar g. grof Chorinsky je 2. dan t. m. sledeče na znanje dal:

Prebivavcam

Krajske dežele in poglavitnega mesta Ljubljane.

Od tukaj k najvišjemu dvoru na Dunaj odšli poslanci odbora Krajskih stanov, Ljubljanskega mesta in tukajšne kupčijske odbornice so bili 28. februarja t. l. tako srečni, od Njih c. k. visokosti, presvitlega gospoda nadvojvoda Franca Karla posebej sprejeti biti.

Potem, ko so poslanci čutiljeje neizrečene groze nad ostudnim napadom na posvečeno osebo Njih c. k. apostoljskega veličanstva, kakor tudi čutiljeje preserčnega veselja, da je božja previdnost od njega toliko nevarnost milostljivo odvernila, v imenu dežele in nje poglavitnega mesta naznanili, jim je Njih c. k. visokost naslednji blagomili odgovor dati blagovolil:

„Gospodje! prav serčno se Vam zahvalim za to ponavljeno znamenje vdanosti, katero v imenu odbora Krajskih stanov, Ljubljanskega mesta in ondašnje kupčijske odbornice za Njih veličanstvo, cesarja izgovorite; to mu bom jez z resničnim veseljem gotovo naznanil. Vaša dežela in njeno poglavitno mesto ste že od nekdanj nepremakljivo zvestobo in vdanost do presvitlega cesarja hranile, in naš cesarski Gospod bo tedaj naznanjenje tih čutiljejev toliko milostljiviši sprejel, ker je prepričan, da so resnični in iz gorečih src. S hvaležnostjo za odvernjeno nevarnost se hočemo v priserčni molitvi k Bogu zjediniti, da nam bo, kakor zvesto upamo, prav kmali veselje osnovano, svojega cesarskega Gospoda zopet pri čerstem zdravju viditi.“

Njih c. k. visokost je potem blagovolil, se s posameznimi poslanci prav prijazno pogovarjati in jih z za Krajsko deželo in nje prebivavce prav milostljivimi besedami spustiti.

Ko to s tem na znanje dam, sim popolnoma prepričan, da bo posebna milost, s katero je Nj. c. k. visokost nepremakljive zvestobe in vdanosti Krajske dežele in Krajncov opomnil, v sercih vsih veselje in hvaležnost zbudila in jih vnovič krepko spodbodla, ta časti polni spomin, ki so si ga z dosadanjo zvestobo in vdanostjo do Njegovega veličanstva, našega premilostljivega cesarja in do vse presvitle cesarske rodovine pridobili, še dalje vsaki čas in v vsaki priložnosti z miseljo, besedo in djanjem ohraniti.

Kmetijske in druge skušnje.

(*Če si hočeš persteno posodo za terpeš napraviti*) namaži jo še novo od zvanaj s kakošnim redkim ilam enekrat, pusti jo potem, da se dobro posuši, potem jo z lančnim oljem namaži tako, da se ga do dobriga navzame. Potem ti bo terdna, kakor da bi bila iz železa.

(*Škodljivost slabiga vremena za živino*). Kako koristno je živini, da je pod streho, in kako ji slabo vreme škodje, se vidi iz naslednje skušnje, ki so jo na Angleškem napravili. Angleži so namreč 200 ovac v dve enaki čedi razdelili. Pervih sto so v ovčjak zaperli, kjer so imele tudi kerme dovolj, in dobila je vsaka ovca na dan 21 funtov repe. Druzih sto so pustili pa pod milim nebam, kjer so imele tudi kerme na zbero, in kjer je vsaka na dan po 25 funtov repe dobila. Potem ko so ovce na to vižo delj časa v ovčjaku in pod milim nebam redili, so ovce obedveh čed vagali, in pokazalo se je, da so bile iz ovčjaka ena k drugi po 3 funte težji od unih, ki so se pod milim nebam redile, akoravno so te skoraj peti del več piče požerle, kakor une v ovčjaku.

(*Stenice pregnati*) vzemi, ako so se ti stenice v hiši zaplodile, toliko apna, kolikor ga za pobeljenje stanic potrebuješ, osoli za dôbro s soljo in pobéli z njim svojo stanico, potem ti bodo merčesi prešli.

Koristnost soli za živino.

Da živina povsod le malo soli dobi, je pač velika nemarnost, saj po večjih kmetijah bi se obilniši klaji pridjati imela. Sol je živini tako potrebna kot človeku, ona oživi prebavljanje in drugo klajo oslajša, in pripomore, da živina rada pije, kar je posebno za molzne krave koristno, da več in boljšiga mleka dajo. Po zavžiti soli se živina redi, da je kaj, ima loj in meso boljšiga okusa; sol vpreženo živino oživlja, in serčnejši in močnejši stori. Neprecenljive koristi je pa za pitano živino, molzne krave, ovce, prešice, teleta in konje.

Koliko soli se mora pa enimu živinčetu dati? Na odraslega človeka se rajta na leto sploh 10 funtov soli, ker je pa krava na priliko šestkrat težji od človeka, bi se ji je moglo na leto 60 funtov dati. Na Angleškem dajejo pitani živini še celò po 100, ovci pa po 10 funtov soli. Gotovo po ti meri se ne bodo naši kmetovavci ravnali! Tudi naša živina bo ž manjši mero zadovoljna; če jo pa manj, kakor četertin funta na teden, to je, 13 funtov na leto, doleti, je to res premalo.

Sol je v naslednjih primerljajih živini posebno koristna:

1. Kader se ji teško prebavljiva piča, namreč slama poklada.

2. Kader so deli živinčeta za prebavo sploh po poprejšni klaji oslabei, in če se jim jame druge klaje pokladati, namreč če se ji je poprej frišna detelja pokladala, zdaj se ji pa slama poklada.

3. Pri pitanji, ker se živinčetu več klaje poklada, kakor je sicer za živež potrebuje.

4. Posebno pa takrat, kader se v slabih letinah sprideni klaja kermi, po kateri se škodljivi soki v živinčetu zaplodijo, kar se nar večkrat po suhi klaji primeri. Če se pa živini pogostoma soli daje, naj bo še tako slaba piča, jo bo ložej prebavila in se boleznimi obvarovala. Posebno koristna je sol molznim kravam, toraj jo Švajcarji, prvi živinorejci, svojim govedam prav pogostoma dajejo. Pri njih naslednji stari prigovor velja:

Od eniga fanta soli

Se funt masla dobí —

kteriga tudi našem, posebno večim gospodarjem v prevdank prav živo priporočimo.

Železne ploše za pokrivanje.

Napraviti se dajo ploše iz litiga železa, katerih vsaka naj blizo $2\frac{1}{4}$ funtov vaga in natanjko polovico štirjaškiga čevlja obseže ali krije. Ako je tedaj treba pohišstvo, katero je na priliko 50 čevljev dolgo in 38 čevljev široko, z žganimi ilovnimi strešniki pokriti, in ker je podstrehje (rušf) po navadi postavljeno bilo, bo letó z vsim potrebnim in z nabitimi letvami vred okoli 400 gold. veljalo.

Za pokrivanje je treba 10.000 strešnikov (po 1000 strešnih opek 20 gold.) je 200 gold.; za postrehje kriti in zamazati 50 gold.; za ene 3 čevlje široke bakrene strešne škarje (Dachscher) 150 gold., naredi vkup 800 gold.

Če se pa postrehje za pokrivanje s plošami iz litiga železa sestavi, zná tesarsko delo, s potrebnim lesam vred, morebiti tudi 400 gold. veljati; za pokrivanje te strehe (če nje vogel je 27 stopnic nagnjen) je 4400 ploš (ena po 20 krajcerjev) potrebnih, kar 1466 gold. 40 kr. naredi; stroški pokrivanja so 25 gold.; bakrene škarje na koncu strehe pri tem niso potrebne, če se torej za namazitev s firnežem u račun vzame še 55 gold., je vsiga skup 1946 gold. 40 kr.

Po tem takim se vidi, kakor da bi pokrivanje z železnimi plošami veliko več veljalo, kakor pokritev z navadnimi strešniki; temu pa ni taka. Kajti, če se pomisli, da je pokritev z železnimi plošami nikoli popravljajna ne potrebuje, popravljanje opekne strehe pa o 6 letih nar manj 300 gold. velja, je u 23 letih vès znesek poplačan in poverjen, in razun tega ima gospodar še notranjo vrednost železnih ploš, ktera nar manj še četertino nakupne cene, to je, blizo 400 gold. znese, poverh.

Dalje, 4 ilovni strešniki, kateri 1 štirjašk čevlj krijejo, vagajo suhi 15, kader so premočeni, pa 20 funtov. Podstrehje tedaj, katero je s 10.000 ilovnimi strešniki krito, u prvim primerljeju nese 375 centov, u drugim 500 centov težine! Naproti 2 železni ploši, ktere tudi 1 štirjašk čevlj krije, vagate pa le 4 funte in 17 lotov, tedaj postrehje pri tem pokrivanju še ne 100 centov težine nositi nima, torej le četertinko tiste teže, katero opekni rušf nositi je primoran.

Gotovo je tedaj in očividno, da pokrivanje

z železnimi plošami se bolj priklada in bolj poplača, kakor navadno z ilovnimi strešniki, ker:

1. bolj dolgo terpi,
2. hišno zidovje manj obtežuje,
3. če se njegova terpežnost u račun vzame, tudi veliko cenejši pride, torej
4. pri takim pokrivanju z železam se veliko veliko prihrani.

Zgodovinski pomenki.

Rasložil Davorin Terstenjak.

(Konec.)

Muhar ¹⁾ navodi v svoji dogodivščini Štajarske iz Muratorita božanstvo „Jaribol“. Beseda „Jar“, „Jaro“ pomeni v slovenskem jeziku toliko kot: zmladetje, sprotleje, mladoletje, zato jaro žito, jari ječmen se veli tisto žito, katero se je v zmladetku sejalo. V Sanskritu se veli jaran, jarni, letošnji ²⁾. V pomenu „leto, annus“ je beseda jar se tudi pri starih Slovincih rabila, ker po učenem jezikoslovcu in historiku Waceradu ³⁾ so stari Slavjani leto z zmladoletjem začeli, toraj se še velikonočni čas, kateri v sprotleje pade, pri štajarskih Slovincih tudi „letnice“ veli. Saxo Grammaticus ⁴⁾ in pisatelji imenitosti škofov Bamberških ⁵⁾ rečejo: da je Svatovit severno-slavenski bog solnca in svetlobe imel priime Jarovit (der Sommergott). Kakor Indianci, tako so tudi stari Slovenci začetek novega leta veselo posvečevali in stavljenje maj še opomeni dnešnji den na stari praznik ⁶⁾. Beseda Jar je tedaj ni samo filološka, temoč tudi, kakor smo gori vidili, historička in mitološka. Ravno tako beseda „bol“, der Schmerz; boleti, schmerzen, krank sein, in bol-ezen, Krankheit, je čistoslavska. Ker pa je nasledek bolesti: zdihovalnje, stokanje; latinsko: gemo, gemere, gemui, tako je Anigemius ni druga kakor prestavljeni Jaribol, duh varh proti bolezni u jarem-u zmladetju. Da je Cele ni zdravo mesto in da posebno u zmladetku in poletu, ker Savina iz svojega rečišča rada stopi, pogosto merzlica vlada, je verojetno, da je Jaribol bil časten kot varh (Genius) pred sprotlečno boleznijo ⁷⁾. Meni zdaj še ostane dokazati, da so stari Slavjani duhe, varhe proti boleznim častili. Mesto mene dam govoriti nar bolj izverstnega slovanskoga mitologa dr. Hanuš-a: „Es war dem Slaven nicht genug die ganze Natur zu beleben, und überall theils Symbole, theils wirkliche Naturgeister zu sehen, seine Fantasie erschuf sich selbst eigene Gebilde, indem er seine physischen Zustände, zum Beispiel Krankheiten, personifizierte, und diese Personificationen dann um sich leben und wirken liess. Diese Personificationen gehen im Fortlauf ihrer Reihenfolge auf der einen Seite in die Naturgeister, auf der andern in förmliche Gespenster über. Zu den Personificationen, welche in die Naturgeister übergehen, gehören vor allem jene der Krankheiten, und insbesondere die Pestjungfrau, Powietrze, Džuma, Homen, Smertnica u. s. w.“ ⁸⁾ Vsaki Slovenec pozna povesti od kuge, in ni treba mi jih sem postavljati. Posebno bogati takšnih povest so Rusini ⁹⁾. Meni zdaj družega ne ostane, kakor neverne še prepričati, da so stari Slovenci svoje bogove v la-

¹⁾ Muchar Gesch. der Steierr. I. 409. — ²⁾ Parallèle de langues de l'Europe et de l'Inde comparées entre elles et à langue Sanscrite par F. G. Eichhoff pag. 239. —

³⁾ Wacerad pri Hanušu pag. 268. — ⁴⁾ Sax. Gramm. XIV. pag. 321. — ⁵⁾ Scriptorum rerum episc. Bamberg. Frankfurt 1718 pag. 595. — ⁶⁾ v. Hammer Wiener Jahrb. der Literatur 1818 III. pag. 152. Dr. Hanuš l. c. 191. —

⁷⁾ Da je imé Jar indoslavensko in staro staro pričajo historička imena Jaromir Jaroslav (v. Sternberg), dalje toliko imén slovenskih obitelj Jarič, Jarnevič, Jarin, Jarko itd.

— ⁸⁾ Dr. Hanuš Wiss. der slav. Mitth. pag. 321 u. 322. — ⁹⁾ Woycicki Klechdy pag. 51 etc.